

Гордієнко Катерина

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЧЕРЕЗ САМОАКТУАЛІЗАЦІЮ ЮНАКІВ В УМОВАХ ЗВО

Анотація

У статті розглядається проблема аналізу розвитку соціально-психологічних адаптаційних можливостей через самоактуалізацію юнаків в умовах навчання у закладах вищої освіти. Динамічні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, сприяють виникненню підвищених вимог до адаптаційних можливостей людини: як до організму, як до носія психічного, як до носія соціального. Юнацький вік виступає як особливо актуальний період для прийняття відповідальних рішень, становлення творчої особистості, оволодіння комплексом професійних ролей та формування спеціальних здібностей, характеру та інтелекту майбутнього фахівця. У зазначений віковий етап особистість набуває професійної ідентичності, саморозвитку та професійної самоактуалізації в умовах навчально-професійної діяльності, а конкретніше, в умовах закладу вищої освіти. У психолого-педагогічній літературі представлено досить суттєві результати теоретичних та емпіричних досліджень із питань проблеми адаптації особистості до колективу, вищого навчального закладу та/або професійної діяльності. Аналіз матеріалів відображає теоретичне обґрунтування літературних джерел, що вивчають різні аспекти вивчення адаптації, соціально-психологічної адаптації, самоактуалізації та їх взаємозв'язку, з точки зору особливостей самоактуалізації особистості в контексті її професійної самореалізації; вікових та гендерних особливостей самоактуалізації в період становлення особистості; розуміння суті самоактуалізації, її видів, компонентів, критеріїв; виявлення і аналізу взаємозв'язків самоактуалізації із соціально-психологічною адаптацією; дослідження само актуалізації впродовж професійної підготовки у закладах вищої освіти.

Однак питання підвищення соціально-психологічних адаптаційних можливостей студентської молоді на основі сприяння їхній самоактуалізації з урахуванням основоположних компонентів і динаміки показників у різних сферах життєдіяльності, залишаються недостатньо дослідженими, що сприяє пошуку засобів та умов удосконалення взаємодії учасників навчально-виховного процесу в контексті вищої освіти з точки зору соціально-психологічної адаптації. Актуальність і недостатня вивченість проблеми обумовили вибір теми теоретичного узагальнення та аналітичного огляду досліджень, що стане поштовхом для здійснення емпіричного дослідження.

Ключові слова: адаптація, соціально-психологічна адаптація, самоактуалізація, особистість, заклад вищої освіти, студенти.

Hordiienko Kateryna

ANALYSIS OF THE PROBLEM DEVELOPMENT OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OPPORTUNITIES THROUGH THE SELF-ACTUALIZATION OF YOUNG PEOPLE IN THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION

Annotation

The article deals with the problem of analyzing the development of social and psychological adaptation opportunities through the self-actualization of youth in the context of higher education institutions. The dynamic changes taking place in modern society are conducive to the emergence of increased requirements for human adaptive capacity: as an organism, as to the psychic carrier, as to the social carrier. The adolescence is a particularly relevant period for making responsible decisions, becoming a creative personality, mastering a complex of professional roles and forming the special abilities, character and intelligence of a future specialist. The personality acquires professional identity, self-development and professional self-actualization in the conditions of educational and professional activity and more specifically, in a higher education institution at that age. Psychological and pedagogical literature is presented rather significant results of theoretical and empirical researches on the issue of adaptation of the individual to the collective, higher education institution and / or professional activity. The analysis of the materials reflects the theoretical substantiation of the literature sources exploring different aspects of the study of adaptation, socio-psychological adaptation, self-actualization and their interconnection, from the point of view of the self-actualization's peculiarities of personality in the context of professional self-realization; age and gender characteristics of self-actualization in the period of personality formation; understanding of the essence of self-actualization, its types, components, criteria; self-actualization studies during training in institutions of higher education.

However, the issue of increasing the socio-psychological adaptation capacity of student youth on the basis of promoting their self-actualization taking into account the fundamental components and dynamics of indicators in different spheres of life remain under-researched, which helps to find the means and conditions for improving the interaction of participants in the educational process in the context of higher education in terms of social and psychological adaptation. The urgency and lack of study of the problem caused the topic of theoretical generalization and analytical review of research, which will be the impetus for empirical investigation.

Keywords: adaptation, socio-psychological adaptation, self-actualization, personality, institution of higher education, students.

1. Постановка проблеми

Інтенсивні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, такі як технологізація, глобалізація, цифровізація, призводять до суттєвих змін, внаслідок яких світ стає все більш невизначеним і мінливим. Основною тенденцією вищої освіти стає орієнтація на соціальну та професійну мобільність, психологічну гнучкість, стійкість до невизначеності, вироблення здатності виявити і реалізувати свій внутрішній потенціал у світі, що постійно ускладнюється та розвивається. Це сприяє виникненню підвищених вимог до людських адаптаційних можливостей, не лише на рівні і як організму, і як особистості, але й на рівні адаптації до соціальних груп, до різних видів діяльності у певній віковий період життя. Особливої актуальності для осіб юнацького віку набуває їх прагнення до якомога повнішого виявлення і саморозвитку своїх спроможностей, життєвих знань і навичок в різних областях, тобто до самоактуалізації. Виходячи з зазначеного, постає проблема пошуку засобів підвищення ефективності соціально-психологічних адаптаційних можливостей студентської молоді, а конкретніше до такого виду адаптації під час навчання у закладах вищої освіти. Отже, метою даної статті є аналітичний огляд проблеми розвитку соціально-психологічних адаптаційних можливостей через самоактуалізацію студентів.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

У психолого-педагогічній літературі представлено результати теоретичних та емпіричних досліджень різних аспектів та питань проблеми адаптації особистості. Так, питання суті, структури явища, його видів у фізіологічному аспекті людини зазначені у працях П.К.Анохіна, І.П.Павлова, І.М.Сеченова, О.М.Кокуня, В.Г.Криська, Л.Д.Столяренко, Ю.А.Александровського та ін, натомість, адаптацію як етап соціалізації розглядають О.П.Хохліна, А.А.Налчаджян, Г.М.Андрєєва, Т.Парсонс, Ж.Піаже тощо.

Отже, у широкому значенні поняття адаптації (від лат. *adapto*) визначається як процес пристосування людини до нових умов існування як організму, як носія психічного, як носія соціального [8], і відповідно, вивчається на різних рівнях функціонування: біологічному, психічному і соціальному [4, с. 442], та їх похідних - психофізіологічна, соціально-психологічна [6]. Кожен із цих компонентів виконує конкретні функції в загальній системі адаптації людини [3]. Поряд із досягненнями у психолого-педагогічній науці залишається недостатньо розробленою і потребує подальшого дослідження проблема соціалізації й адаптації студентів, адже різка зміна соціального стану особистості в умовах ЗВО (соціально-психологічна адаптація) пов'язана не лише із широким колом зовнішніх обставин, але й з саморозвитком юнака [5].

Значну кількість наукових досліджень присвячено проблемі соціально-психологічної адаптації як адаптації особистості до колективу, вищого навчального закладу та/або професійної діяльності. Це роботи А.В.Петровського, М.Г.Ярошевського, О.А.Урбановича, О.Р.Ткачишиної, А.А.Налчаджяна, Т.О.Голубевої, Л.А.Пономаренко, М.П.Шика. Однак, розмитість визначення категорії соціально-психологічної адаптації особистості до професійної діяльності на етапі її підготовки у закладі вищої освіти призводить до різної інтерпретації та ототожнення феномену з іншими поняттями, такими як: «професійна адаптація», «соціально-професійна адаптація», «готовність до професійної адаптації», «адаптаційна готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності» тощо.

Натомість, І.М.Матюшенко розглядає соціально-психологічну адаптацію як процес активної взаємодії особистості та соціального середовища з метою досягнення такої гармонії між ними, яка найбільшою мірою забезпечить ефективність діяльності, розвиток колективу і особистісне зростання, умови для самоствердження та самоактуалізації особистості. В контексті зазначеного успішність адаптації особи пов'язана з особистісним зростанням, її самоактуалізацією.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, присвячену вивченню самоактуалізації та її взаємозв'язку з соціально-психологічною адаптацією умовно можна виділити п'ять сторін цих досліджень.

По-перше, вивчаються особливості самоактуалізації особистості в контексті її професійної самореалізації та самоствердження, оскільки професійна самоактуалізація/самореалізація для багатьох людей стає провідним їх способом (В.О.Гомонюк). У роботі «Soft Skills як предиктори життєвого самоздійснення студентів» Л.М.Степанова й Е.Ф.Зеєр зазначають, що термін «самоздійснення» служить для об'єднання і впорядкування всього термінологічного розмаїття прояву «само-»: «самоактуалізації», «самореалізації», «самовизначення», «самотрансценденції», тобто узагальнюється уявлення про форми людського потенціалу можливостей і здібностей в дійсність як найвищий прояв місії людини.

По-друге, описується специфіка феномена, вікові та гендерні особливості самоактуалізації особистості в період її становлення (І.А.Шестопап, Є.В.Карпенко, В.Д.Острова). З віком простежується дедалі більша специфікація параметрів самоактуалізації, які об'єднуються в певні структурні блоки, ймовірно, під впливом факторів, що їх спричиняють, а саме: необхідність розмежування професійного та особистого життя, самоздійснення та успіху тощо. Особистісний та професійний розвиток позитивно впливають в цілісність самоактуалізаційного комплексу, що побудований на глибоких аксіологічних засадах. Крім того, у дослідженнях зазначене більш толерантне ставлення суспільства до самоактуалізації чоловіків, аніж жінок, що не сприяє адаптації [2].

По-третє, розуміння суті самоактуалізації, її видів, компонентів, критеріїв зазначено у працях О.М.Большакової, О.М.Леонтьєва, А.О.Реана, Н.Ц.Бадмаєвої, Л.О.Коростильової, С.Д.Чимбеєвої, де самоактуалізація розглядається як прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей та їх реалізація на основі прояву когнітивного, мотиваційного та поведінкового

компонентів, їх показників у різних сферах життя. Виділяють такі види самоактуалізації як особистісну, соціальну та діяльну. Остання проявляється у різних сферах: професійній, інтимно-сімейній, духовній та громадянській [7].

По-четверте, виявляються і аналізуються взаємозв'язок самоактуалізації із соціально-психологічною адаптацією. Питання успішності адаптації особи до колективу, що пов'язана з особистісним зростанням (самоактуалізацією) представлено у роботах екзистенційно-гуманістичного підходу (Д.О.Леонт'єв, А.Маслоу, Г.Олпорт), відповідно до яких кожен індивід робить вільний вибір, наділений відповідальністю за розвиток системи цінностей, яка буде слугувати йому як спрямовуюча сила в досягненні осмисленого, повноцінного життя. О.А.Ідобаєва та Т.С.Кабаченко зазначають, що успішність соціально-психологічної адаптації особи пов'язана з особистісним зростанням, її самоактуалізацією, та навпаки: адаптація в колективі є умовою продуктивної соціальної активності, самовизначення та розвитку особистості загалом.

По-п'яте, само актуалізація досліджується у ракурсі її вивчення впродовж професійної підготовки у ЗВО. Вивчення питання взаємозв'язку самоактуалізації у різних сферах, в контексті того, яким чином інтимно-сімейна самоактуалізація може впливати на становлення особистості студента (професійна самоактуалізація) виявлено у роботах Р.Хейвінгерста, Л.Д.Столяренко, О.В.Самаль та ін. [1].

Однак, питання підвищення соціально-психологічних адаптаційних можливостей студентської молоді на основі сприяння їхній самоактуалізації з урахуванням когнітивного, мотиваційного та поведінкового компонентів і динаміки показників самоактуалізації у різних сферах життєдіяльності, залишаються недостатньо дослідженими.

3. Висновки

Таким чином аналітичний огляд проблеми розвитку соціально-психологічних адаптаційних можливостей через самоактуалізацію юнаків в умовах ЗВО став підставою для висновку про недостатню вичерпність теоретико-емпіричних досліджень із даної теми. Натомість вказане не охоплює наявність, характер та динаміку зв'язку між основними феноменами, що не уможливує розгляд самоактуалізації у різних сферах життєдіяльності як засіб чи умову підвищення ефективності соціально-психологічної адаптації студентів під час навчання у закладі вищої освіти.

Список використаних джерел та літератури

- [1] Гордієнко К. О. Самоактуалізація студентів та ефективність їхньої соціально-психологічної адаптації / К. О. Гордієнко // Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства: Монографія колективна / За ред. Л.В. Помиткіної, О.П. Хохліної. – К.: ТОВ «Альфа-ПШК», 2019. – С. 192-204.
- [2] Карпенко Є. В. Взаємозв'язок адаптації із самоактуалізацією: віковий та гендерний аспекти / Є. В. Карпенко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. - 2013. - Вип. 1. - С. 42-52.
- [3] Общая психология: Учебник для вузов / А. Г.Маклаков. – СПб.: Питер, 2003. – 592с.
- [4] Олифирович Н. И. Психология семейных кризисов / Н. И.Олифирович, Т. А.Зинкевич-Куземкин, Т. Ф. Велента. – СПб.: Речь, 2007. – 360 с.
- [5] Пономаренко Л. А. Специфічні особливості соціально-психологічної адаптованості студентів в умовах вищого начального закладу України / Л.А. Пономаренко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2006. - №3. – С.205-213.
- [6] Розов В. І. Психологічний аналіз адаптивності в екстремальних умовах: Автореф. дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.09 / В.І.Розов // Ін-т психології. – К., 1993. – 20 с.
- [7] Слизкова Е. В. Формирование гражданской компетентности школьника в условиях образовательного учреждения // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2013. – Т. 5. – С. 441–445.
- [8] Хохліна О. П. Психолого-педагогічне забезпечення соціалізації дитини в освітньому закладі: теоретичний аспект проблеми / О. П. Хохліна // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. Том XI. – Соціальна психологія. – Вип. 6. – С. 416-424.

References

- [1] Hordiienko K. O. Samoaktualizatsiya studentiv ta efektyvniyst yihnoyi sotsialno-psyhologichnoyi adaptatsiyi (Students' self-actualization and the effectiveness of their socio-psychological adaptation) / K. O. Hordiienko // Individualnist u psyhologichnyih vyimirah spilnot ta profesiy v umovah merezhevogo suspilstva: Monografiya kolektyivna / Za red. L.V.Pomytkina, O. P. Khokhlina. – K. : TOV «Alfa-PIK», 2019. – p. 192-204.
- [2] Karpenko E. V. Vzaemozv'yazok adaptatsiyi iz samoaktualizatsieyu: vikoviy ta genderniy aspekti (The relationship between adaptation and self-actualization: age and gender aspects) / E. V.Karpenko // Naukoviyi visnyk Lvivskogo derzhavnogo universytetu vnutrishnih sprav. Seriya psyhologichna. - 2013. - Vol.1. – p. 42-52.
- [3] Obschaya psihologiya (General psychology): Uchebnik dlya vuzov / A. G.Maklakov. – SPb.: Piter, 2003. – 592 p.

- [4] *Olifirovich N. I. Psihologiya semeynykh krizisov (Psychology of family crises)* / N.I.Olifirovich, T.A.Zinkevich-Kuzemkin, T.F.Velenta. – SPb.: Rech, 2007. – 360 p.
- [5] *Ponomarenko L. A. Spetsyifichni osoblyivosti sotsialno-psyhologichnoyi adaptovanosti studentiv v umovah vyischogo nachalnogo zakladu Ukrayiny / L. A. Ponomarenko // Teoretichni i prykladni problemy psihologiyi.* – 2006. - №3. – 205-213 p.
- [6] *Rozov V. I. Psihologichnyy analiz adaptyvnosti v ekstremalnykh umovah (Psychological analysis of adaptability in extreme conditions)* : Avtoref. dyis. kand. psihol. nauk : spets. 19.00.09 / V.I.Rozov // In-t psihologiyi. – K., 1993. – 20 p.
- [7] *Slizkova E. V. Formirovanie grazhdanskoj kompetentnosti shkolnika v usloviyah obrazovatel'nogo uchrezhdeniya (Formation of the civic competence of a student in an educational institution)* // Nauchno-metodicheskiy elektronnyy zhurnal «Kontsept». – 2013. – T. 5. – p. 441–445.
- [8] *Khokhlina O. P. Psihologo-pedagogichne zabezpechennya sotsializatsiyi dyityiny v osvithomu zakladi: teoretychnyy aspekt problemy (Psychological and pedagogical support of socialization of the child in educational institution: theoretical aspect of the problem)* / O. P. Khokhlina // Aktualni problemy psihologiyi: Zb. nauk. pr. Instytutu psihologiyi imeni G. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. – Kirovograd: Imeks - LTD, 2013. Tom XI. – Sotsialna psihologiya. – Vol. 6. – p. 416-424.

Hordiienko Kateryna - Head of the Educational and Scientific Laboratory, Lecturer, Postgraduate student (PhD) in Psychology of the Department of Aviation Psychology Faculty of Linguistics and Social Communications National Aviation University, 1, Prosp. Lyubomyra Guzara, Kyiv, Ukraine, 03058, *e-mail*: katyagord1994@gmail.com. **Where and when she graduated:** Kyiv National Linguistic University, 2018. **Professional orientation or specialization:** psychology. **The most relevant publication outputs:** **1.** *Self-Actualization of Personality as a Factor of Implementing own Living Positions* / L. V. Pomytkina, O. V. Girchuk, N. A. Nazarenko, S. A. Rudyk, K. O. Hordiienko // The scientific heritage. – Budapest, 2019. – №33, Vol 3. – p. 34-37. **2.** *Hordiienko K. O. Model psyhoterapevtyichnogo vplyivu v zalezhnosti vid mentalnykh osoblyivostey klienta (Model of psychotherapeutic influence depending on the client's mental characteristics)*/ K. O. Hordiienko // Zbirnyk naukovykh prats Hmelnyitskogo institutu sotsialnykh tehnologiy Universytetu «Ukrayina». – Hmelnytskyiy: HIST, 2017. – №14. – p. 203-206. **3.** *Hordiienko K. O. Samoaktualizatsiya studentiv ta efektyvnist yihnoyi sotsialno-psyhologichnoyi adaptatsiyi (Students' self-actualization and the effectiveness of their socio-psychological adaptation)* / K. O. Hordiienko // Indyvidualnist u psihologichnykh vyimirakh spilnot ta profesiy v umovah merezhevogo suspilstva: Monografiya kolektyvna / Za red. L. V. Pomytkina, O. P. Khokhlina. – K.: TOV «Alfa-PIK», 2019. – p. 192-204.

